Samenvatting van de cursus C.4-1. Inleiding tot de logica

Algemeen

Deze cursus biedt een propedeutische vorming die de logica opvat als een methodische en ontologisch gefundeerde ordewetenschap (harmologie), verankerd in een brede klassiek-Griekse, scholastieke en platonische traditie.

De tekst bouwt op vanuit een ontologische analyse van het zijnde - gekenmerkt door de tweeledigheid van essentie (zijnswijze/wat-vraag) en existentie (feitelijkheid/of-vraag) - en de daaraan verbonden transcendentele eigenschappen (het ene, het ware en het goede).

Vervolgens wordt de harmologie uitgewerkt als de kunde van het vergelijkend ordenen via instrumenten zoals de summatieve inductie, de cartesiaanse mathesis universalis, de differentiële vergelijking en de dialectiek.

Ten slotte past de cursus deze methodische middelen toe op diverse denkleerstellige modellen: van tekstuele reconstructie en eidetische fenomenologie tot formele (abstract-algemene) logica, de idiografische denkleer van het singulier-concrete en de geesteswetenschappelijke 'begrijpende' (verstehende) methode.

Zo vormt het geheel een geïntegreerd systeem waarin strenge denkstructuren, menselijke waardedimensies en vakwetenschappelijke toepassingen samenkomen tot een open en harmonisch filosofisch bewustzijn.

Samenvatting

Hoofdstuk 1: Propedeutische situering en ontologische grondslag

De cursus heeft een propedeutisch karakter: hij leidt in tot filosofie, retoriek (tekstvaardigheid) en vakwetenschap door zowel grondige informatie als een streng methodische denkwijze bij te brengen. Hiermee sluit de cursus aan bij de antieke traditie van de algemene vorming (paideia), waarin wijsheid niet louter specialisme is, maar een breed agogisch opvoedingsideaal dat teruggaat op Griekse en Oosterse denkbeelden.

De eigenlijke denkleer rust op een ontologisch voetstuk. Ontologie wordt met Johannes Clauberg gedefinieerd als de alomvattende wetenschap van het zijnde als zijnde (catholica universalis). Volgens de platonische lemmatisch-analytische methode vertrekt het denken vanuit een voorlopige, vage veronderstelling (het lemma), die vervolgens door ontleding (analyse) verhelderd wordt. Uit de alledaagse taal blijkt dat 'zijn' twee basisaspecten omvat:

- *Essentie* (essentia): het antwoord op de wat-vraag, oftewel de specifieke zijnswijze.

- *Existentie* (existentia): het antwoord op de of-vraag, oftewel het feitelijke bestaan of de feitelijkheid.

Aan dit basisschema zijn drie transcendentele eigenschappen verbonden die de mogelijkheidsvoorwaarde vormen voor het menselijk handelen:

1. *Het transcendentele ene:* de samenhang in een veelheid van elementen, wat vergelijking en structurering mogelijk maakt.
2. *Het transcendentele ware:* de verstandelijke begrijpelijkheid en kenbaarheid van het zijn. Waarheid toont zich primair als onverborgenheid (aletheia, Heidegger) in de directe ontmoeting, van waaruit afgeleide vormen ontstaan zoals logische overeenstemming, ethische oprechtheid, peirastische (experimentele) toetsing en lotswaarheid. De onschendbare denkwetten — identiteit (zijn is zijn), non-contradictie en het uitgesloten derde — vertolken deze fundamentele waarheid.
3. *Het transcendentele goede/waardevolle*: de horizon voor waarde en waardering. Met Vladimir Solovjef worden hier drie ethische basishoudingen uit afgeleid: schaamte/ zedigheid tegenover het lagere (biologische), vertedering/ altruïsme tegenover de gelijke medemens, en eerbied tegenover het hogere.

Hoofdstuk 2: Harmologie en de methoden van vergelijkend ordenen

Logica is in haar essentie een harmologie of ordewetenschap, gericht op het verantwoorde ineenvoegen van denkinhouden. Dit rust op summatieve (of aristotelische) inductie: het inventariserend samenvoegen van alle afzonderlijke elementen tot een geordende Gestalt ("indien alle afzonderlijk, dan alle gezamenlijk").

Het vergelijkend ordenen maakt gebruik van verschillende ordeningsstructuren:

- *Inwendige en uitwendige vergelijking*: inwendige vergelijking blijft binnen de feitelijke zijnswijze van een fenomeen; uitwendige vergelijking confronteert het fenomeen met de omringende cultuur- of systeemcontext (het zijnscomplement).

- *Identitieve en connexe verbanden:* vergelijken rust op het vaststellen van totale identiteit, deelidentiteit (analogie) of totale niet-identiteit. Gegevens kunnen distributief (het kenmerk k geldt voor elk element afzonderlijk) of collectief (het kenmerk geldt enkel voor de elementen gezamenlijk) gestructureerd zijn, wat leidt tot het begrip systeem of stelsel.

- *Mathesis universalis (Descartes):* een rekenend te werk gaande ordetheorie die kwantitatieve en kwalitatieve gegevens ordent d.m.v. een eenheid (meetmodel) en reeksvorming met toenemende complexiteit, geworteld in de pythagoreïsche getallenleer en platonische stoicheiosis.

- *Differentiële vergelijking:* verfijnde analyse van tegenstellingen (contradictorisch, privatief, contraire en correlatief) en het opstellen van een logische differentiaal (+ / ± / -). Hierbij wordt ook de sprongsgewijze omslag van kwantitatieve verandering in kwalitatieve verandering geanalyseerd (Ainesidemos, Bacon, Mill, Stalin en Euboulides' eristieke paradoxen).

Hoofdstuk 3: Dialectiek als dynamische ordeleer

Naast de cartesiaanse mathesis universalis fungeert de dialectiek als een versoepelde, dynamische ordetheorie.

1. Klassieke/moderne dialectiek (Hegel, Marx, Engels, Stalin) rust op vier hoofdlemmata:

- *Organicisme/Totaliteit:* elk element is actief afhankelijk van het alomvattende geheel.
- *Mobilisme*: de werkelijkheid is niet een complex van afgewerkte dingen, maar een ononderbroken proces van worden en vergaan.
- *Kwalitatieve verandering*: een accumulatie van kwantitatieve wijzigingen leidt op een omslagpunt tot een kwalitatieve sprong.
- *Innerlijke tegenspraak/spanning:* ontwikkeling wordt gedreven door de strijd tussen tegengestelde krachten binnen het wezen der dingen.

2. Hedendaagse/wetenschappelijke dialectiek (Gonseth, Bachelard, Bohr) zuivert dit schematisme op door het te verbinden met de vakwetenschappen. Kernpunten zijn de wisselwerking tussen onderzoekend subject en object (ontmoeting), het samenspel tussen a-priori (lemma) en a-posteriori (analyse), het complementariteitsbeginsel (zoals Bohrs deeltjes- en golfmodel in de microfysica) en een open filosofie ("filosofie van het 'neen'") die bestaande theorieën herneemt en verruimt.

Hoofdstuk 4: Denkleerstellige modellen

In het tweede gedeelte illustreert de cursus hoe vergelijkend ordenen vorm krijgt in specifieke denkleerstellige modellen:

1. Structuuranalyse van teksten:

Gedemonstreerd via de kritische reconstructie van Ferdinand de Saussure's Cours de linguistique générale uit schaarse college-

aantekeningen, en Claude Lévi-Strauss' structuralistische analyse van het totemisme.

2. Fenomenologie:

Het zuiver laten verschijnen van het fenomeen d.m.v. reductie (het uitschakelen van autoriteit, eigenzinnigheid en theoretische vooroordelen). Dit omvat het overstappen van louter beschrijvende naar eidetische/ideatieve fenomenologie (het schouwen van het algemene wezen of de idee 'zonder meer'). Antieke voorlopers hiervan zijn de socratische maïeutiek en de platonische dialectiek.

3. Formele logica:

De studie van de abstract-algemene denk- en redeneervormen (forma, Cicero), gebaseerd op de tweedegraadse gerichtheid van ons bewustzijn (intentio secunda) op doordachte begrippen, oordelen en syllogismen.

4. Idiografische denkleer: De logica van het singulier-concrete.

Terwijl nomothetische natuurwetenschappen algemene wetten zoeken, richt de idiografische denkleer zich op de unieke, niet-herhaalbare werkelijkheid (Conimbricenses, Badische Schule met Windelband en Rickert, Canguilhem’s experimentele geneeskunde).

5. Geesteswetenschappelijke 'begrijpende' (verstehende) methode:

Gegrondvest door Dilthey, Spranger, Jaspers en Weber. Tegenover het causaal 'verklaren' (Erklären) van de sciëntistiek stelt de geesteswetenschap het 'begrijpen' (Verstehen). Begrijpen is het inpassen van een menselijke gedraging of uiting in een zinnige, waardegeoriënteerde totaliteit op basis van empathisch mee-beleven (Nacherleben) en intersubjectieve communicatie (ik-jij-relatie).